

Standardní metodika speciální ochranné deratizace

Speciální ochrannou deratizaci mohou provádět pouze osoby, mající odbornou způsobilost ve smyslu § 58 zákona 258 /Sb. o ochraně veřejného zdraví v platném znění. Tyto osoby mohou používat pouze přípravky k tomu účelu povolené, ve smyslu zákona 120/2002 Sb. o podmínkách uvádění biocidních přípravků a účinných látek na trh a o změně některých souvisejících zákonů v platném znění. Mechanické způsoby hubení nesmí odporovat požadavkům zák. č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání v platném znění.

Při výskytu hlodavců, kteří jsou škodliví a epidemiologicky významní, je povinná zajistit podle potřeby speciální ochrannou deratizaci ve své provozovně každá fyzická osoba, která je podnikatelem, každá právnická osoba a každá osoba, ve smyslu § 57, odst.2, zákona 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví v platném znění (změněno § 43 zákona č. 274 / 2001 Sb. o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu a o změně některých zákonů v platném znění).

Čl.1

OBECNÁ USTANOVENÍ

- 1) Speciální ochranná deratizace (dále jen deratizace pro účely této metodiky) je činnost směřující k ochraně zdraví fyzických osob a životních a pracovních podmínek před hlodavci ve stavbách a jejich bezprostředním okolí, kde hrozí možnost nákazy. Hlavními cílovými druhy jsou, potkan, myš domácí, krysa, případně myšice, hraboš polní a hryzec vodní.
- 2) Provádění deratizace nesmí ohrozit životní prostředí (§ 56 zák. 258 / 2000 Sb.), a volně žijící živočichy (zákon č.114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny a prováděcí vyhláška č. 395/1992 Sb. v platných zněních).

Čl.2

1) Deratizaci lze provádět v objektech, kde lze provést všechna potřebná opatření uvedená v etiketách použitých přípravků a v této metodice, tedy: následné kontroly, doplňování nástrah, sběr uhynulých a odchycených hlodavců, zbylých nástrah po ukončení deratizace a kontrolu její účinnosti.

2) Každá deratizace musí být dokumentována protokolem, který musí dodavatel archivovat nejméně po dobu pěti let pro potřeby státních kontrolních orgánů (orgány ochrany veřejného zdraví, policie apod.), pro případ nehod, otrav, případně pro volbu dalších vhodných technologických postupů apod. Protokol, který může být zároveň podkladem pro vyhotovení faktury, musí obsahovat následující údaje:

- a) Jméno (název firmy) objednatele a jeho adresu, podpis odpovědné osoby a razítko.
- b) Razítko či vytištěný název firmy provádějící deratizaci. Jméno, podpis, adresu a telefon pracovníka provádějícího deratizaci, případně telefon další odpovědné osoby.
- c) Typy a popisy ošetřených objektů, případně i jejich stavu vzhledem k výskytu hlodavců. Druh hubeného hlodavce, velikost ošetřené plochy v m², stupeň zamoření (není zjevné,

slabé, silné, velmi silné apod.), druh a spotřeba použitého přípravku. Výhodné je též uvádět počet použitých deratizačních staniček, resp. míst pokládání všech nástrah, případně počet položených pastí s uvedením jejich typu (sklapovací, živolovné atd).

- d) Termíny zahájení a ukončení deratizace (den, měsíc a rok).
- e) Významné závady v deratizovaném objektu, související s výskytem hlodavců a opatření k jejich odstranění, doporučená firmou provádějící deratizaci.
- f) Další ujednání, např. požadavek zákazníka provést kontrolu účinnosti deratizace objektivní metodou (článek 3 bod 7 této metodiky). V případě ponechání deratizačních staniček či pastí pro účely bariérové deratizace uvést termíny jejich kontrol apod.

Čl.3

PRACOVNÍ POSTUP

1. Prohlídka objektu

V neznámém objektu si pracovník, který bude deratizaci provádět, vyžádá od odpovědné osoby předvedení všech stanovišť určených k deratizaci, případně po dohodě je doplní o další místa, významná z hlediska migrace či shromažďování hlodavců. V případě potřeby upozorní majitele objektu na stavební závady, související se zvýšeným výskytem hlodavců ve smyslu § 86 stavebního zákona č. 50/1975 Sb. v platném znění. Před zahájením deratizace zjistí druh hlodavce a současný stav napadení. V případě požadavku na výpočet účinnosti deratizace je provedeno stanovení relativní hustoty populace dle bodu 7. Pracovník určí způsob deratizace a vhodný deratizační přípravek. Společně s objednatel (odpovědnou osobou) upřesní veškerá místa položení deratizačních staniček, případně dalších nástrah či pastí.

2. Zabezpečení objektu

Pracovník provádějící deratizaci umístí po dohodě s objednatel, ještě před jejím zahájením na viditelná místa, případně v bezprostřední blízkosti vyložených nástrah či pastí výstražné letáky, upozorňující na tuto činnost. Letáky musí informovat o datu zahájení deratizace, o druhu použitého přípravku, o názvu provádějící firmy a spojení, případně i jména odpovědných pracovníků. Musí být zdůrazněno nebezpečí otravy psů a koček.

3. Aplikace nástrahových přípravků (dále jen nástrah)

Nástrahy by měly být pokládány především v místech pozorovaného či alespoň předpokládaného výskytu hlodavců. Např. městské domy je účelné chránit především v koncových větvích kanalizace – v kontrolních šachtách na chodnicích a v předzahrádkách a nikoliv v čistých a dobře udržovaných sklepech, kde přítomnost nástrah nejčastěji ohrožuje necílové druhy, životní prostředí a proti hlodavcům se zpravidla nijak neuplatní.

Veškerá místa pokládání nástrah a způsoby aplikace musí umožnit v požadovaných intervalech kontrolu spotřeby a případné odebrání nástrah, jestliže nebyly během plánovaného zákroku spotřebovány. Při větším počtu položených nástrah je vhodné pro případ kontroly jednotlivá místa dokumentovat v plánu, i když to zákazník přímo nevyžaduje.

Nástrahy musí být použity ve formulaci, odpovídající mikroklimatickým podmínkám dané lokality. Umísťují se do deratizačních staniček (dále jen staniček). Staničky musí být označeny názvem prováděcí firmy s telefonem pro operativní spojení a názvem použitého přípravku. Použitý typ staniček musí odpovídat požadavkům deratizované lokality, charakteru prostředí a musí zabezpečovat nástrahy před nežádoucím působení klimatických podmínek.

Na lokalitách, kde lze předpokládat možné zneužití nástrah, nebo dosažení nástrahy dětmi či necílovými živočichy, je nutné staničky fixovat k podkladu a zajistit je proti nežádoucímu otevření. Konstrukce staniček a použitá formulace nástrah (granule, voskové bloky, pasta atd.) nesmí umožnit jejich roznášení do okolí a působit tím kontaminaci pracovního nebo životního prostředí.

Kladení nástrah bez použití staniček přímo do nor např. v okolí kanalizačních šachet a na jiných volných prostranstvích je doporučeno provádět z důvodů omezených možností kontroly jen v nevyhnutelných případech. Tento způsob vyžaduje formulaci nástrahy zvláště odolnou proti vlhkosti, která je k této aplikaci přímo určená uvedením v etiketě. Musí vždy vyloučit možnost dosažení nástrahy necílovými druhy. Jednorázově aplikované množství musí být minimální a častěji kontrolované. Na uzavřených pozemcích – v zahradách a sadech možno použít proti hrabošům granule zavázané na uzel ve větších mikroténových sáčkách, jejichž konce, podobně jako konce provázků, pevně uvázaných přes sáčky s tuhou pastou, jsou fixovány např. zapíchnutým drátem v okolní zemině. Tento způsob umožňuje kvantitativní kontrolu a sběr všech nespotřebovaných nástrah, zasunutých do otevřených nor.

Kladení nástrah proti potkanům v kanalizačních šachtách se provádí bez deratizačních staniček, které by se mohly stát zdrojem neprůchodnosti potrubí. Nástrahy se zavěšují nebo přivazují za dráty či drátěná oka, kterými bývají voskové bloky k tomu určené zpravidla vybaveny. Umísťování sáčků s granulemi je v těchto místech méně vhodné, protože po narušení obalu nástrahy dochází uvolněnými granulemi ke kontaminaci vody. Vhodné nástrahy se mohou též aplikovat na trvale suché podesty pomocí speciálně upravených (umělohmotných) trubek tak, aby nedocházelo k jejich rozptýlu do vody.

4. Kontrola, doplňování nástrah a odstraňování uhynulých hlodavců

Nástrahy se doplňují v intervalech uvedených v etiketě odpovídajících druhu použité formulace tak, aby nedocházelo ke zbytečnému plýtvání a zatěžování životního prostředí, zvláště při použití moderních antikoagulantů, působících již po jednorázové konzumaci. Jestliže hlodavci spotřebovávají nástrahu i po 7 - 10 dnech od prvního položení, je nutné v doplňování a kontrole nástrahy dále pokračovat. Jestliže není ani při opakovaných kontrolách nástraha dostatečně akceptována a přitom je přítomnost dostatečného počtu hlodavců zjevná, lze doporučit záměnu nástrahy včetně formulace, případně změnu aplikovaných míst. Veškeré změny nutno vyznačit a archivovat v protokole.

5. Mechanická deratizace

Mechanická deratizace může být prováděna jako doplněk deratizace s použitím chemických přípravků, jako bariérová deratizace či na výslovné přání objednatele, např. v provozech se zákazem používání chemických deratizačních přípravků. Použitelné jsou pérové sklapovací pasti s dřevěnou, kovovou či plastovou podložkou v různých velikostech. Na problémových místech je lépe kotvit pasti např. provázkem, protože je hlodavci před uhynutím často odtahují. Universální trvanlivá návnada je pevně fixovaná na spouštěcí raménko ve formě nasákové tkaniny (např. knot do petrolejové lampy) napuštěné tukem. Pro zvýšení její atraktivity je vhodné letmé ožehnutí nad plamenem svíčky.

Z uhynulých kusů se mohou šířit krev sající ektoparazité (např. blechy, vši, roztoči apod.). Používání čelistových pastí, tzv. „želez“ je zákonem 246/1992 Sb. zakázáno, přestože jsou v nabídce maloobchodní sítě.

Živolovné pasti různých konstrukcí, způsob jejich používání a usmrcování odchycených zvířat musí být v souladu s citovaným zákonem. Intervaly kontrol při odchycích nesmí být delší než 24 hod. Usmrcení odchycených zvířat utopením je zakázáno, možné je např. zastřelení ze vzduchovky či předávkování inhalačními narkotiky nebo CO₂ ve speciálním zařízení či v igelitovém vaku, do kterého se pasti zasunují. Návnada se doporučuje raději různorodá, např. živočišné bílkoviny – sýry, masné produkty, tuky, ale i cereálie a ovoce či zelenina.

Pasti všech typů pro účely dlouhodobého či trvalého bariérového odchyty je vhodné umísťovat i v počtu několika kusů pod stabilní kryty z různého materiálu, které vytvářejí přirozené koridory pro pohyb hlodavců a zvyšují pravděpodobnost odchyty. Živolovné pasti je možné po předvradění nenápadně aretovat a teprve při pravidelných prokázaných návštěvách hlodavců nastražit spouštěcí mechanismus, což vede k úspoře času vzhledem k potřebě pravidelných kontrol.

6. Ukončení deratizace

Po ukončení odběru nástrah a zjevného vymizení hlodavců odstraní pracovníci provádějící deratizaci zbylé a dostupné nástrahy, varovné letáky a dostupné uhynulé hlodavce. V případě, že po ukončení deratizace zůstávají v objektu staničky s nástrahou, je třeba tuto skutečnost vyznačit na výstražných letácích, pro tento účel v objektu ponechaných. V pracovním protokole se uvedou termíny jejich pravidelných kontrol, které nesmí být delší než dva měsíce.

7. Vyhodnocení účinnosti deratizace objektivní metodou

Vyhodnocení účinnosti se provádí v případě potřeby, přičemž požadavek na tuto činnost musí být vznesen ještě před zahájením deratizace a tato skutečnost musí být uvedena v protokolu (článek 2 písmeno f). Principem je srovnávání relativní hustoty populace hlodavců zjištěné před a po deratizaci minimálně jedním z následujících způsobů :

- a) návnadovým pokusem - nejběžnější způsob, hodnotící spotřebu množství nebo kusů návnady (brambor, jablek, krmných granulí, atd.)
- b) počtem hlodavců odchycených do pastí
- c) počtem nově otevřených nor na lokalitách, kde jsou v dostatečném množství a kde lze jejich větší část zašlapat, nebo ucpat či proložit zábranou (větvičkou, stéblem apod.)
- d) počtem stop na prachových plochách vytvořených šrotem, moukou, sádrou, pískem apod.
- e) množstvím nového trusu
- f) počtem hlodavců, zjištěných přímým pozorováním

Způsob získávání dat o relativní hustotě populace hlodavců před a po deratizaci musí být naprosto shodný a z metodického hlediska totožný (stejný počet návnad stejného druhu na stejných místech, podobně i sledování stejně velkých prachových plošek, stejné musí být i intervaly mezi jednotlivými kontrolami a jejich počet). Stanovení relativní hustoty populace hlodavců by mělo být provedeno krátce před deratizací i krátce po jejím ukončení, aby se vyloučila chyba vzniklá případnou migrací hlodavců.

Získané hodnoty (počet kusů, g, počet stop atd.) dosadíme do následujícího vztahu a získáme účinnost deratizace v % :

$$\text{účinnost deratizace v \%} = 100 - \frac{\text{hodnota po zásahu}}{\text{hodnota před zásahem}} \times 100\%$$

Při stanovování relativní hustoty populace hlodavců je lépe pokud možno používat více způsobů současně, protože mají na různých lokalitách různou spolehlivost.

Účinnost deratizace by měla být nejméně 90 %, v některých objektech, se zpřísněným hygienickým režimem, jako jsou zdravotnická zařízení, potravinářské provozovny a výrobní, obytné prostory apod., musí být dosahováno účinnosti 100 %. Deratizaci je nutné opakovat podle potřeby, zejména na místech se silnější migrací hlodavců a v místech trvalých a dostupných zdrojů potravy. V některých případech je možné smluvně zajistit pravidelnou kontrolu trvale exponovaných a evidovaných staniček či pastí.

autor: doc. RNDr. Pavel Rödl, CSc.
NRL pro dezinsekcí a deratizaci
SZÚ, Praha